

**Драго Перовић**  
Филозофски факултет  
Никшић

Ратко Р. Божовић, *Живот културе*,  
(Филип Вишњић Београд, 2009)

Настављајући своја огледања у култури, Ратко Р. Божовић тражи трагичне јунак(и) нашег времена (1989-2009) у чијим венама, упркос свему, још увијек, бију дамари културе. Било да се ради о односу *културе* и *умјетности* (I дио), *религије* и *вјере* (II дио), *образовања* и *знања* (III дио) или, пак, *говора* и *језика* (IV дио), сусрећемо се с историчним свијетом нашег живота у његовим херменеутичко-егзистенцијалним ситуацијама у којима у повијесном мијењању опстаје и даље се ствара, никад до краја довршени, космос културе. Отуда је култура за Божовића *to ti en einai* човјека: оно што бијаше бити бића које вјек вјекује. Давајући пресјек феномена културе кроз повијесни сноп његових могућности и данашњих немогућности аутор јасно и прецизно одсликава садашњи изгубљени „положај човјека у космосу“, његово неаутентично одношење према самом себи, друштву, околини и Богу и то све из хоризонта културе и перспектива друштва и времена.

Основна теза која сама по себи конституише „живот културе“ гласи: истинске културне вриједности, (неуништиво) језгро културе, су оне вриједности које пролазе поприште *Aufhebung*-а: све што је створено у једном временском периоду зарад тог времена бива укинута зарад оног суштинског што је, такође, створено у том времену али за сва времена.

Отуда култура у времену које живи по диктуму научно-техничке револуције временује себе у сталном сукобу прогреса и традиције, без њиховог неопходног посредовања. То посебно важи за друштва у којима је социјализам узео свој данак у култури: све традиране универзалне вриједности декретом се укидају за рачун нове, суштински обезвријеђене, будућности. Тако на том аисторичном сити не остаје ништа осим „огољелих људских интереса“ који у први план истичу историјски „неум“ а не повијесни културни наум.

Вријеме у којем наука служи техници је, по мишљењу проф. Божовића, обездуховљено вријеме обескоријењене цивилизације Истога у којој више не постоји (не)мјесто на којем би се настанила култура као дјелотворно чинодејствовање самоодређујућег субјекта. Као вријеме доминације економије и политике, 20. вијек јесте вијек псеудовриједности и масовне културе, вијек који сам по себи, не тежи било каквом континуитету и садејству истинских „стари“ и „нових“ вриједности културе. Отуда он заиста јесте Брохов обездуховљени и безживотни костур на ком је сваки пршљен само још један зарез „регресије“ на „проклетству непрестаног напретка“, то јест, вијек у коме се човјек као исторично-стваралачко биће одриче свега што јесте осим голог

Сада, што у пријатељству политике и економије доводи до идеолошке реторике која се (на примјеру Црне Горе), контролом медија, показала као рецепт „произвођења културе“ у „друге сврхе“. Наравно, не ради се о неком локалном изуму који би имао било каквог значаја да то није само одбљесак централизоване редукције културе и комуникације иза чијег спољашњег израза стоји једна груба структура моћи. Улога мас медија у стварању новог „културног“ простора у ери „слике свијета“ показује се као несводива: на мјесто истинске стварности и културе ступа екранизована хиперстварност и хиперкултура као савршени инструмент за успостављање тоталне нивелације разлика, као крајњи израз пројектованог једноумља и једногласја. Ова нова друштвено-хеременутичка ситуација производи своје властите актере: „вође мишљења“ као „слике“ центара моћи обликују „једносмјерну комуникацију“ у којој се од појединца тражи једино да подражава и симулира већ симулирано мишљење и дјелање. Субјекти комуникације постају пуки преносници и примаоци поруке из моделарнице чији се смисао сасвим промијенио. Стварање и култура постају луксуз за који у „изгубљеном слободном“ времену тзв. субјект комуникације нема времена јер му је преко насиља медија већ унапријед потрошено слободно вријеме. Он је устројен да може да прихвати само „прижељкиване информације“. Идеја слободе која је стајала у основи цијелокупног просвјетитељског кретања европске мисли своди се на могућност медијског квазиизбора унутар до перфекције доведене информативне глобализације.

Насупрот умјетничкој игри ствараоца која исијава пуноћу бивствовања, креиран је сладунави „кич-субјекат“ чије се потребе за духовношћу и културом свде на сентиментално посједовање ради посједовања. У таквој „кич-атмосфери“ у духу „посједничке психологије“ апсолутно господари хајдегеровско свемоћно безлично Се, успијевајући да свеprisутношћу кича угуши сваки тренутак истинског надахнућа и стваралачке имагинације.

Ова свеprisутна духовна и културна празнина, према Божовићу, посебно је изражена у зјапу између религиозног бића човјека и „новокомпонованог“ социјалистичког субјекта „Нове вјере“. Као што је давно примијећено да је Ничеов проглас „смрти Бога“ убрзо довео до смрти субјекта, тако је и губитак изворне вјере у Бога аутоматски са собом повукао и губитак вјере човјека у самог себе. Подвргнут притиску разноврсних тоталитета отуђени и постварени субјект губи сваку самосвојност и аутономност и постаје „ствар коју сам посједује“ и ставља у промет. Отуда се Божовић пита, ако се и протестантска етика трансформисала у етику потрошача, има ли православље у себи могућност да у својој култури усклади дјелотворност и прагматичност. Чињеница да су православље и словесни дух заиста били најплодније тло за примање социјализма повезана је са противречностима које онемогућују неопходно садејство прогреса и традиције. Отуда је у постсоцијалистичком времену још тежи задатак да се дјелотворношћу изворних вриједности православља, какве су слобода и личност, успостави садејство светог и свјетовног, рационалног и

мистичног у православној култури. Једно такво измирење могуће је само уколико на њему раде све мислеће и дјелатне снаге друштва, у једном духу и са једним циљем, не враћајући се при првој тешкоћи опет и опет на сами почетак. То посебно добија на значају ако се има у виду да је убрзање историје и цивилизације достигну онај ниво на коме га и сама мисао, а камоли акција, тешко може пратити. Услов за то је, по Божовићевом мишљењу, демократизација друштва у свим његовим сегментима, сведруштвени дијалог који ће са себе отрести сваку притрусу монолога.

Да до тог дијалога уопште није лако доћи показује Божовићева анализа накалемљене атеистичке свијести која је у потпуности потисла у царство несвјесног њој претходећу патријархалну свијест. Идеологија која настаје овим „преумљењем“ пројектује и производи имагинарну слику реалности реалније од саме реалности под чијим кишобраном више нема мјеста не само за самосвојну личност, већ ни за обичну индивидуу. У том идеолошком сљепилу није само санкционисан стварни вјерски живот, већ су, што је још погубније, затрпте традиране културне и умјетничке вриједности на којима уопште почива могућност људске заједнице. Погубност идеолошке деструкције вратила се у постсоцијалистичком времену као бумеранг и своје право лице показала у ратовима на простору друге Југославије.

Пад социјализма није уједно био и пад социјалистичке идеологије. Шта више, веома брзо је дошло до пресвлачења идеолошких боја, при чему је социјалистички начин мишљења, под другим именом, остао на дјелу. Резултат тога је неприкосновена политизација друштва услед које политичари задржавају за себе изричито право да одлучују о свему а да при том нико други не смије да се мијеша у ствари које се на било какав начин тичу политике. Прва жртва таквог апсолутизма је Црква, чије се дјеловање допушта само у границама литургијско-молитвеног живота. Посљедична жртва је, наравно, култура. Оне истинске универзалне вриједности које су уписане у темељу саме хришћанске вјере имају право на постојање само уколико добију политички азил. Због тога се Божовић залаже за пуни повратак улоге Цркве у друштву, то јест, за њено активно учешће у свим друштвеним догађајима који се тичу питања и проблема који одлучују општу судбину народа. С друге стране, религија као незаобилазни елеменат културе, мора пронаћи своје одговарајуће мјесто и у самом систему образовања, уколико је његов задатак да образује младе људе за живот испуњен смислом у свим његовим сегментима.

Угола религије у систему образовања је само једно од питања које проф. Божовић испитује пратећи живот културе на пољима знања и образовања. Образовање и васпитање као два носећа стуба сваког друштва у двадесетом вијеку носе мање или више успјешно прикривени идеолошки печат. Било да се ради о либералним или социјалистичким друштвима образовне институције се свode на чуваре постојећих идеолошких система и поредака. Умјесто појединачне, личносне свијести, на дјелу је образовање идеолошке, колективне свијести у којој се наставник од учитеља своди на „државног службеника“

који „спроводи постојећу владајућу идеологију“ и производи нова оруђа за рад. Овакве образовне системе краси стално најављивање и дјелимично спровођење реформи којим се у ствари само одржава status quo. Упркос овим чисто функционалистичким карактерима знања и образовања школски систем се скоро никада није поклапао са стварним потребама друштва. Насупрот овим идеолошким концептима, потребно је имати извјесну вјеру у само знање као најдиректнији пут као развијању и испољавања пребогатог арсенала егзистенцијалних могућности човјека као истинског предуслова стваралачке егзистенције. Да би се то постигло, неопходно је првенствено повратити углед образовно-научних институција и успоставити равнотежу „између вриједности образовања и његовог реалног друштвеног статуса“.

Сам универзитет као круна образовног система, по мишљењу проф. Божовића, има двије функције у друштву: фундаменталну научно-истраживачку и изведену, образовну функцију. Ова прва смјешта универзитет у само средиште културног дешавања у неком друштву и јасно изображава његову комплексну културну мисију, с тим, да универзитет мора добро одмјерити своју посвећеност знању да не би постао лак плијен крајности, једнако друштвене изолованости као и друштвене уклопљености „у друштвено-политичку праксу“. С тим у вези, универзитет у техничко-технолошкој ери не смије подлећи општој тежи ка специјализацији, већ, чувајући властиту аутономију као жилу куцавицу свог дјеловања, мора сачувати и свој опште образовни карактер.

Као што се универзитет не може покидати везе са друштвеном стварношћу у којој егзистира, тако и наука у цјелини зависи од услова у којима остварује своје циљеве. С друге стране, ни друштво не смије допустити да се наука претвори у пуки прогрес који не налази никакво мјесто у свијету живота и у друштву уопште, те јој због тога мора омогућити да се њено развијање и напредовање суштински испољава као дјелатност и дјелотворност културе.

Завршно поглавље *Живота културе* припада феномену језика и његовој симболичкој моћи као основи саме културе и друштва уопште. Будући да се човјек језиком и животом у заједници одликује међу осталим бићима, цјелина његовог мишљења и дјелања да се увидјети разумијевањем његовог језика. Управо због тога што се у језику објављује оно „људско и сувише људско“ насиље над човјеком и његовим достојанством најприсутније је и најефектније управо насиљем над језиком и насиљем кроз језик. Живи примјер таквог насиља јесте насиље над српским језиком проведено посљедњих двадесет година у републикама бивше Југославије (Хрватска, Босна, Црна Гора). Пратећи све што се дешавало са српским језиком у том периоду проф. Божовић наглашава вандализам политичких језикословаца којим се под лажним именима у јединствено тијело српског језика убацују вируси теледириговани да изазову „тумор у памћењу“, тумор у култури српског народа.

*Живот културе* проф. Ратка Р. Божовића, посматрана у цјелини, представља истинско свједочанство времена свога настајања, које нас знањем и вјештином аутора, проводи кроз неколика круга истраживања. Свако питање кога се дотакла ова књига-огледало сагледано је тако да се из угла општег (глобалног) контекста са благим прелазом уводимо у стање социјалистичких и пост-социјалистичких друштава по том питању, да би се онда директно сусрели са нашим бившим (југословенским) и садашњим (црногорским) друштвом и културним (не)приликама у њима. Запањујуће је да на општем плану сви ови кругови личе као јаје јајету, а уопште не изненађује да, како се сужава квантитативни опсег истраживања тако је све нижи и нижи ниво културног чинодејствовања. С друге стране, уз позивање на све значајне ауторитете из ове области, јасно и прецизно дата је дијагноза и преписана терапија за болести којим је заражена славна европска (и сада већ свјетска) култура. Ова друга се састоји из његовања личности као стваралачког бића које у себи гаји критичко мишљење као израз своје унутрашње потребе за егзистенцијалним испуњењем суштине бића које још увијек има право да се зове човјек.